

A MAGYAR AGRÁRGAZDASÁG VERSENYESÉLYEI AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Udovecz Gábor

a közgazd. tud. kandidátusa, rektori tanácsadó, Kaposvári Egyetem

A világ fejlett iparral, szolgáltató és agrárszektorral bíró országaiban – mindenképp az EU-ban és az USA-ban – a társadalom mind több tagja erősödő kritikával szemléli az eddig követett agrárpolitikát. A fogyasztók elégedetlenek az élelmiszerek minőségével és megbízhatóságával. A környezetvédők és az állatvédők aggódnak természeti környezetünkért. A munkanélküliek – a számuk nagyobb, mint a mezőgazdaságban foglalkoztatottaké! – több segínyt és több új munkahelyt követelnek. Az adófizetők pedig nincsenek meggyőződve az agrártámogatásokra elköltött milliárdok hatékony felhasználásáról. A halmozódó elégedetlenség az agrárpolitika formálóját arra kényszerítette, hogy korábbi egyoldalú nézeteiket feladják, s keressék a társadalom szélesebb rétegeinek megfelelő megoldásokat. Mind a retorikában, mind pedig a gyakorlatban fokozatosan teret kapott a természeti környezetet, általában a vidéki értékeket felkaroló, *többfunkciós, fenntartható mezőgazdaság* gondolata, illetve az ezt támogató agrárpolitikai eszközrendszer. A magyar agrárpolitikai törekvések középpontjába – nagyon helyesen – ugyanezek a célok kerültek, ugyanez a felfogás kapott prioritást. Ügyelni kell azonban az arányokra! Nem véletlen ugyanis, hogy az EU bizottsága – a Közös Agrárpolitika, a KAP reformjáról szólva – prioritásként *a belső és a külső piacokon való versenyképesség javítását* jelölte meg. Az USA 21. századi agrárpolitikai koncepció-

tervezetében¹ ugyan szintén közeledik a többfunkciós mezőgazdasági modell gondolatához, de alapvető célként mégiscsak az élelmiszerpiacokon kivívott *szuperhatalmi szerep* megszilárdítását, s annak az új piacnak megszerzését tűzi ki célul, amelyet a fejlődő világban felnövő 600 milliós új fizetőképes középosztálybeli fogyasztó jelent.

Az arányokra tehát ebben az értelemben, az élelmiszer-nagyhatalmak „követési távolságának” meghatározásában is ügyelni kell. A piacvezető országok és integrációk agrárpolitikája ugyanis a jövőben minden bizonnyal árnyaltabb lesz mind a célokat, mind pedig az alkalmazandó eszközöket illetően, de *a retorika és a praktika* teljes mértékben aligha fedik egymást.

A magyar agrárgazdaság *versenyességei* ebben a legtagabb összefüggés-rendszerben tehát azon is múlnak, hogy a mezőgazdaság különböző funkciói – a hatékonyság és a fenntarthatóság, a közgazdasági ráció és a társadalmi érzékenység szempontjai – között képesek leszünk-e józan kompromisszumot kialakítani.

Versenyképességünk megítélése

A magyar mezőgazdaság jelenlegi versenyképessége igen ellentmondásosnak mondható. Komparatív előnyeink megnyilvánulásának legáltalánosabb mércéje piaci részesedésünk alakulása. A rendszerváltást

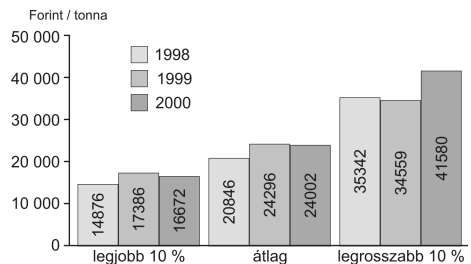
¹ Food and Agricultural Policy (Taking Stock for the New Century), USA Department of Agriculture

követő veszteségek, a reáljövedelmek ezzel összefüggő csökkenése miatt a belső piac mintegy 20-25 %-kal zsugorodott (azóta ismét bővül!). Ez az abszolút piacvesztés jórészt elkerülhetetlen volt. A gyenge alkalmazkodóképesség jele, hogy a korábban kisebb hazai piacon is markánsabb lett a külső versenytársak jelenléte. A hazai élelmiszerfogyasztásnak immár csaknem 10 %-a import eredetű. Nem jobb a helyzet a külföldi piacokon sem. A magyar agrárkivitel rekordértéke – az évtized során (1995-ben) – megközelítette a 3 milliárd USD-t, az utóbbi években pedig 2,2 milliárd dollár körül ingadozik. Az EU élelmiszer-importjából a magyar export 1990-ben 2,0 %-ot, 1999-ben már csak 1,8 %-ot tett ki. Agrárkereskedelmünk egyenlege az EU-val különösen gyors ütemben romlik. Miközben tehát a fejlett agrárgazdaságú térségek (USA, EU, Ausztrália stb.) az elmúlt évtizedben is növelték agrárkivitelüket, addig a hasonlóan jó adottságokkal induló magyar agrárgazdaság rendre veszít piaci részesedéséből. Ez mindenképpen arra utaló jel, hogy a versenyképességgel valami baj van!

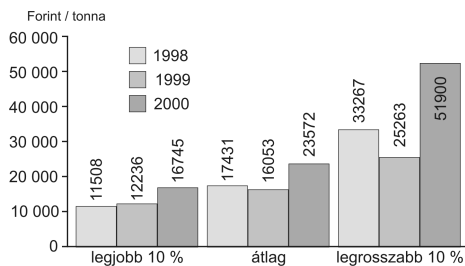
A piaci részesedés alakulása tehát riasztó mutató, de nem magyarázat a kiváltó okokra. Az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézetben mintegy 60 mezőgazdasági, élelmiszeripari termék versenyképességét vizsgáltuk meg. Az adatok és a részletes elemzések alapján a versenyképességet csak három kritérium együttes megléte biztosíthatja:

- az adott ágazatban legyen élenjáró a szakmai munka színvonala, amit az ún. természetes hatékonysági mutatók bizonyítanak;
- az előállítási költség (kínálati ár) az adott minőségi kategóriában legyen alacsonyabb (legfeljebb azonos) a piacot meghatározó versenytársakénál;
- a piacra jutás infrastrukturális és intézményi feltételei (szervezettség) legyenek magas színvonalúak.

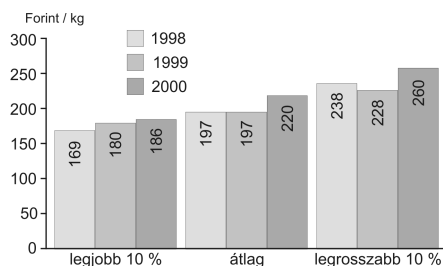
Ha egy kritérium nem teljesül, veszendőbe megy a másik kettőre fordított energia. Hogyan állunk a versenyképességet jellemző részterületeken? Biztató eredmény, hogy termékeink mérhető minősége (beltartalmi értéke) és a fogyasztók által kinyilvánított szubjektív minősítése (íz, szín, zamat stb.), általában kedvező, sok esetben kiváló, sőt egyedülálló. A szakmai munka színvonalát tükröző egyéb mutatókban azonban az évtized során *távolodtunk az európai élmezőnytől*. A távolodást a magyar mutatók romlása, illetve lassúbb javulása idézte elő. Egyes területeken tehát a magyar szakmai munka javult, de nem eleget: a versenytársak gyorsabban fejlődtek. Lemaradásunk kézzelfogható, bizonyítható az átlaghozamokkal, a szaporodásbiológiai és a takarmányhasznosítási mutatókkal is. A versenyképesség szempontjából kedvezőtlen a szakmai (natúrális) mutatók abszolút és relatív romlása (volumenhatás, rezsiszélő képesség, kínálati ár stb.). Legalább ekkora baj, hogy az átlagok lecsúszása mögött rendre elfogadhatatlanul nagy különbségek alakulnak ki, túlzott a differenciálódás. A tenelési eredményekben, önköltségben és jövedelmekben mutatkozó nagy különbségek hímőkei a jövőben (s különösen az EU-csatlakozás után) lejátszódó erőteljes szelekciós folyamatnak. Olyan gazdaságok is áldozatul eshetnek ennek a szelekciónak, amelyek adottságai egyébként ezt nem indokolnák!

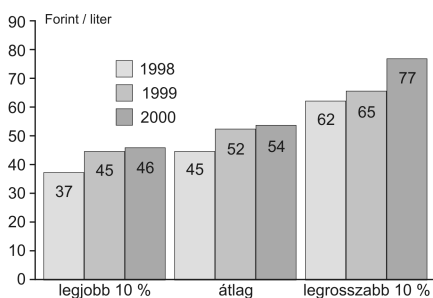
1. ábra • A búza 1998, 1999. és 2000. évi önköltségének szóródása a mezőgazdasági társas vállalkozásokban

2. ábra • A kukorica 1998., 1999. és 2000. évi önköltségének szóródása a mezőgazdasági társas vállalkozásokban

3. ábra • A vágósertés-termelés 1998., 1999. és 2000. évi önköltségének szóródása a mezőgazdasági társas vállalkozásokban

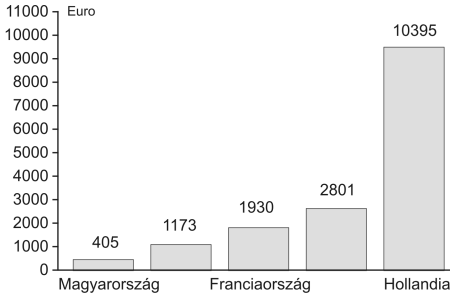
4. ábra • A tejtermelés 1998., 1999. és 2000. évi önköltségének szóródása a mezőgazdasági társas vállalkozásokban

Ami a versenyképesség második kritériumát, az árakat illeti, igen gyors közeledési folyamat regisztrálható a magyar és az EU árak között. Mivel a mezőgazdaság által

használt ipari eredetű anyagok (gépek, alkatrészek, kemikáliák, gyógyszerek stb.) zöme importból származik, az árfelzárkózás különösen gyors az input árak körében. EU-csatlakozásunk évében már nem lesz szignifikáns különbség a magyar és az EU energia-, alkatrész- vagy növényvédőszer-árak között. Amikor tehát a magyar felvásárlási árak emelkedő tendenciájáról beszélünk (illetve tárgyalópartnereink beszélnek), ezt a még gyorsabb folyamatot sem szabad figyelmen kívül hagyni. Tudniillik a várható jövedelem-pozíciókra az input és output árak viszonya hat, nemcsak ez utóbbiak nominális alakulása. Tény azonban, hogy főbb termékeinknél néhol még megmaradt a verseny szempontjából fontos árelőnyünk. Ezt ugyan a termelők sajnálatosnak, gyorsan ledolgozandónak tartják, de törekvésük kétélű: minél kiegyenlítettebbek az árviszonyok, annál nagyobb szerepet kapnak más piacra jutási szempontok, annál nehezebb megtartani magát az értékesítési lehetőséget. Egyébként az árak felzárkózásának folyamata sem egyenletes. Termékenként – nagyjából a hatékonysági különbségek szerint – differenciált. A megfelelő három piacvezető EU-ország átlagos árához képest éves átlaggal mérve az utóbbi években

- már nincs árelőnyünk a repce, a pecsényebárány, a napraforgó, a broylercsirke és a vágósertés esetében;
- a tejnél még mintegy 15 %-os árelőnyről beszélhetünk, ami az EU-árak csökkenő irányzata miatt csatlakozásunk időpontjára ki fog egyenlítődni,
- még jelentős árelőnyünk van a gabonaféléknél, a vágómarhánál és a munkagényes zöldség- és gyümölcsféléknél.

A magyar élelmiszerek fogyasztói árai az EU-árak 40-60 %-át teszik ki. Ez is inkább korlátozó tényező, ami a vásárlóerő gyengeségére, a piacmegtartás, tehát a fokozatos árfelzárkózás fontosságára hívja fel a figyelmet. Még akkor is, ha – a termelési színvonal

5. ábra • Az 1 ha megművelt területre jutó bruttó hozzáadott érték 1998-ban

és a mérsékelt felvásárlási árak eredőjeként – a magyar mezőgazdaság jövedelemtermelő képessége évek óta rendkívül alacsony, s szemléletesen mutatja, hogy a források elégtelenek mind a jelenlegi magasabb paraszti életszínvonal emeléséhez, mind azokhoz a fejlesztésekhez, amelyek a jövőbeni versenyképességet megalapoznák. A magyar mezőgazdaság által realizált bruttó hozzáadott érték 1 ha megművelt területre jutó összege *a mérvadó európai adatoknak legfeljebb egyötöde*. Ha az összehasonlításhoz szolgáló európai adatok tartalmaznak is torzító elemeket (pl. ár- és támogatási differenciákat), azt nem kérdőjelezhetik meg, hogy a magyar agrárerőforrások kihasználása a rendszerváltást követő évtizedben indokolatlanul alacsony szintű.

Eszmei versenyésélyeink

A szakmai munka mérhető paraméterei, valamint a közgazdasági környezet (árak, támogatások) szintén számszerűsíthető változásai alapján versenyésélyeink modellezhetők, becslhetőek az EU-csatlakozás utáni egységes piacon.

Természetesen az ilyen fajta gazdasági előrejelzés csak az eszmei lehetőségek körülhatárolására alkalmas, erre is csak bizonyos megszorításokkal, feltételezésekkel. Annyit biztosra vehetünk, hogy kölcsönösen megszűnnek a külkereskedelmi forgalmat torzító mechanizmusok (pl. a vámok és az exporttámogatások). Feltételezhető, hogy a piac minden szereplője (fogyasztó, termelő, feldolgozó) közgazdaságilag racionálisan reagál a változásokra. Azzal számoltunk, hogy a támogatási rendszer minden eleme azonos lesz, bár itt már élni kellett a variációképzés lehetőségeivel is. Nyilvánvaló, hogy a majdani reagálóképességet nagymértékben befolyásolja a felkészülési szakasz eredményessége vagy gyengesége. Végeredményben a csatlakozás első következményei az akkori magyar mezőgazdaság hatékonyságán és a tárgyalási eredményeken múlnak. Belátható, hogy a következmények ma pontosan le nem írhatók, de *a változások reális tar-*

megnevezés	remélt esetben	fenyegető esetben
termelés	7 %	1 %
növénytermelés	12-13 %	2,0-2,5 %
állattenyésztés	1 %	0,2 %
a fogyasztás volumene	2–2,5 %	2-2,5 %
az export változása	+500 millió \$	+200 millió \$
export	3500 millió \$	2200 millió \$
export-import egyenleg	1700 millió \$	0–200 millió \$
a pénzügyi transzferek egyenlege	+400 Mrd Ft	0 Ft

1. táblázat • A 2003. (2004.) évi EU-csatlakozás modellezett hatásai

Forrás: Mészáros S. - Spitzálszky M. - Udovecz G.: Az EU-csatlakozás várható agrár-gazdasági hatásai (Modellszámítások II.), AKII, 2000.

tománya – adott hipotézisek mellett – meghatározható.

A szimulációs modellszámítások idején (1998-2000-ben) sem a *remélt*, sem a *fenyegető* eset nem volt kizárható, mindkét értéksorozat egy reális sávon belül helyezkedett el. Mai helyzetünk, mai esélyeink alapján a várható következményeket a remélt és a fenyegető eredmény közé tehetjük. Természetesen most csak az azonnali, az első évi hatásokról van szó. Összességében kilátásaink még mindig kedvezőek. Ha a csatlakozási felkészülés felgyorsul, racionális és célzott lesz, s ha a tárgyalások (a kvóták és a közvetlen kifizetések/kompensációk szempontjából), viszonylag jó eredménnyel zárulnak, akkor a termelés volumene már az első évben 7%-kal bővíthet, az export pedig mintegy 500 millió dollárral emelkedhet, miközben a közös agrárpolitika révén a magyar agrártermelők évente csaknem 400 milliárd Ft-os forrástöbblettel számolhatnak. A megváltozó piaci lehetőségek és a közös rendtartási szabályok főleg az olajos növények, a gabonafélék, a zöldség- és gyümölcsfélék, a vágómarha, valamint a hungarikumok termelését érintik kedvezően. Elhúzódó, nem célravezető felkészülés és/vagy egyoldalú csatlakozási feltételek (pl. a direkt támogatások megtagadása) mellett még mindig pozitív lehet a csatlakozás közvetlen hozadéka. Ez azonban – a *reagáló fél* összezsugorodott mérete miatt – már olyan csekély lehet, amit a versenytársak piacnyerése könnyen túlkompensálhat. Ha a versenyképes termelés nem lobban be, nem tart lépést a fogyasztás ismét megindult növekedésével, akkor – kedvezőtlen csatlakozási feltételek között – a hagyományosan pozitív agrár-külkereskedelmi szaldó nullára apadhat, s a csatlakozás közvetlen pénzügyi előnyeitől is eleshetünk. Ez nem kizárt, bár nem is túlságosan valószínű fejlemény. Nagyobb kockázat az, hogy a „*remélt*” eset *bekövetkezése*

is csak eszmei összefüggés, mert tényleges realizálásához még a versenyképesség harmadik kritériumának is teljesülnie kell! Márpedig esélyeinknek éppen ez a kritikus területe, éppen itt érzékelhető a legkisebb előrelépés. Ebből származik a legnagyobb ellentmondás is: az EU-csatlakozás valóban kínál nem csekély előnyöket (piaci lehetőség, közvetlen jövedelem-transzfererek), ezekkel azonban csak a jól felkészült, jól szervezett gazdaságok, gazdaságcsoportok lesznek képesek élni.

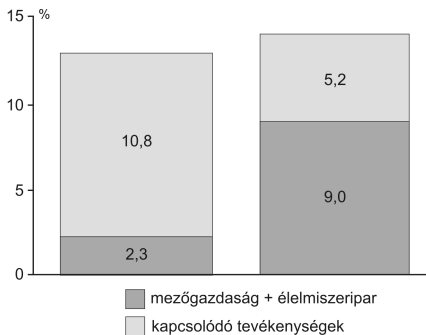
A kritikus terület

A globalizációs folyamat az agrárgazdaságot is elérte, illetve napjainkban fejezi be hódításait. Mivel ennek az ágazatnak a nyersanyag-termelő szakasza a mezőgazdaság állami mechanizmusai révén viszonylag védett, a nemzetközi tőke a feldolgozó és az elosztó szféra felől tört be az agrárgazdaságba. A fejlett országok feldolgozó szektorait és élelmiszerelosztó rendszerét egyre kisebb számú multinacionális cégóriás (hálózat, lánc) koordinálja. Ez azt is jelenti, hogy az ún. komparatív előny, illetve a termék, a *szervezés* minősége is egyre inkább az elosztó rendszerben, de legalábbis az elosztó rendszer által realizálódik. Az élelmiszerpiacon folyó pozícióharc (és kooperáció) az egyre koncentráldó kereslet és a széttagolt mezőgazdasági termelés között zajlik. Ezt az ellentmondást a fejlett országokban a mezőgazdasági kínálat koncentráálásával, szervezetségének növelésével oldják. A szembenállás helyett tehát az együttműködést választották, de ahhoz, hogy az együttműködés lehetővé válhasson, létre kellett hozni a megfelelő szervezeti kereteket, a kritikus tárgyalóerőt és a szándékoknak nyomatékot adó infrastruktúrát (tárolók, hűtőházak, szállítópark stb.).

A magyar agrárgazdaság lemaradása ezen a területen tetemes. Több évtizedes mulasztás az ún. *agribiznisz* kiépíthetlensége. Nem elég, hogy agrár-erőforrásainkat alacsony

szinten használjuk ki, még a valós mezőgazdasági termelés is szerény hozzáadott értékkel hasznosul. Hiányos ugyanis az agribiznisz: a mezőgazdasági termelést megelőző iparágak és szolgáltatások, illetve a termelést követő tevékenységek (feldolgozás, szállítás, raktározás, elosztás, vendéglátás stb.) nem kellően fejlettek, tudatos, összehangolt fejlesztésük történelmileg elmaradt. A magyar termelő ágazatok GDP-jéből az agribiznisz hasonló aránnyal (13-14 %-kal) részesedik, mint az USA agribiznisze az ottani GDP-ből.

Míg azonban az élelmiszergazdaság (mezőgazdaság és élelmiszeripar) által előállított GDP-t az amerikai agribiznisz megötszörözi, addig a magyar csak 50 %-ot képes hozzátenni!

6. ábra • Az agribiznisz összetétele és aránya a GDP-ből (1997)

A szervezetség hiányára nem csak ez az ábra hívja föl a figyelmet. A mai magyar agrárgazdaságban – még alacsony termelési színvonalon is – értékesítési bizonytalanság, gyenge kooperációs készség, megrendült bizalmi viszonyok uralkodnak. Mindennaposak a következmény és hathatós jogvédelem nélküli szerződészegések, az áruátvétellel, a minősítéssel, a fizetéssel összefüggő viták. Mindez a szervezatlenség, a kiszolgáltatottságot termelő infrastrukturális hiány és a gyenge kooperáció következménye.

Létezik ugyan mintegy 500 beszerző és értékesítő szövetkezet, 4-5 TÉSZ, számtalan terméktanács, de a piacszervezésben, a piacbővítésben, a nemzetközi láncokkal való kapcsolatépítésben kevés eredményt tudnak felmutatni. *A piac- és fogyasztó-orientált magatartás és a civil szerveződésekkkel is támogatott programozott termelés gyakorlata nálunk még csak nyomokban fedezhető föl.* Az EU-csatlakozásra való felkészülési folyamatban itt mutatkozik a legnagyobb deficit, így jövőbeni versenyképességünket a termelői oldal szervezetlensége, a termékpálya felsőbb szakaszai-val fenntartott (?) kapcsolatrendszerének minősége is veszélyezteti.

Kiutak

A magyar mezőgazdaság jelenlegi versenyképessége tehát mind az infrastruktúra, mind a szervezetség, mind pedig az egyes ágazatok természetes hatékonysága (technikai felszereltsége) szempontjából aggályos. Az EU-csatlakozástól várható előnyök megragadására még sokan nem lennének képesek. A több mint 960 ezer összeírt „gazdaság” számára azonban nyilvánvalóan különböző megoldási utak kínálkoznak.

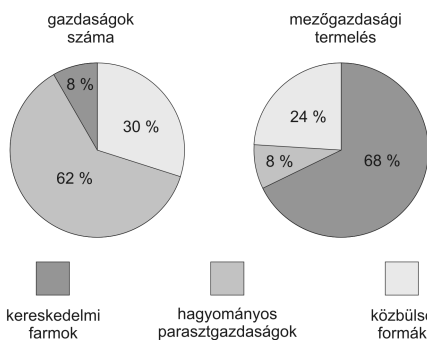
Ennyi verseny- és életképes gazdaság megeremtésére se elegendő földterület, se elegendő tőke nem áll rendelkezésre. Sokak számára tehát a visszavonulás, a korai nyugdíjazás, esetleg a kiegészítő jellegű gazdálkodás lesz a kiút. Ismét mások választhatják a globális verseny előli kitérés stratégiáját. Az EU agrárpolitikája bőven kínál majd kifizetődő lehetőségeket a mezőgazdasági területek más célú hasznosítására. Érdemes lesz megfontolni az erdősí-tést, a meglévő erdők funkcióinak átalakítását, különböző környezetkímélő megállapodások megkötését, az organikus (bio) termelésre való átállást. Egyéni válasz lehet a speciális igényeket kielégítő termékek, a hungarikumok, a helyi márkák előállítása.

Persze, csak akkor, ha ez utóbbiakat is megfelelő marketingmunka, a helyi márkák jogi szabályozása és a termék azonosítása, s nem utolsósorban az értékesítés megszervezése alapozza meg.

Mindez sokak számára életképes választás lehet. Az arányokra azonban itt is ügyelni kell. A biotermékek termelési aránya a mezőgazdasági területből az EU-ban nem éri el a 3 %-ot, a legmagasabb érték (Ausztriában) 8 %. A legambiciózusabb cél 15 év alatt 15 % (Németország). Keresni érdemes tehát az egyéni, a különös piacszerezési módokat, de közben arra kell felkészülnünk, hogy *a mezőgazdasági terület 75-80 %-án* éghajlati viszonyainknak és természeti adottságainknak megfelelő kultúrákkal *álljunk helyt az egyre globalizálódó versenyben*.

A fő cél nem lehet más, mint a hazai és a nemzetközi versenyképesség erősítése. A konkrét módszereket illetően pedig ajánlatos tekintettel lenni mind a nemzetközi irányzatokra, mind pedig a példaképpül szolgáló nagy élelmiszertermelő hatalmak gyakorlatára. Nincs versenyképes termelés stabil, életképes birtokszerkezet nélkül. A nemzetközi statisztikák szerint azonban egyre kevesebb a főmunkaidős gazdaságok, illetve a kizárólag vagy elsősorban a mezőgazdasági termelésből élő családok száma. Ez a nem mezőgazdasági tevékenységek, az egyéb jövedelemforrások fontosságára, tehát a *vidékfejlesztés* jövőjére hívja föl a figyelmet. Megszívlelendő az előttünk járó országok birtokpolitikai gyakorlata vagy az állam szerepéről vallott nézetrendszer is. Nem vitatható például, hogy mind Franciaország, mind az USA az egyéni (családi) gazdaságok dominanciáját valja. A gazdaságok számának alakulása ezt meggyőzően alá is támasztja. A mezőgazdasági terület tényleges használata és a mezőgazdaság valós teljesítménye azonban már jóval árnyaltabb gyakorlatot tár elénk.

Franciaországban például a mezőgazdasági területnek 50 %-át a gazdaságok 10 %-a műveli, az ottani mezőgazdasági GDP felét pedig a társas gazdaságok állítják elő. Az USA-ban a gazdaságok 8 %-a produkálja az amerikai mezőgazdasági termelés közel 70 %-át.

7. ábra • Birtokszerkezet az USA-ban (1999)

A dominancia tehát nem kizárólagosság. Mint ahogy az állam szerepvállalása sem egyoldalú. Nem az a kérdés, melyik gazdálkodási forma támogatandó, melyik nem, hanem az: melyik milyen módon támogatandó? Más segítséget igényelnek a nagy árutermelő, exportőr vállalatok, s más formát a vegyes funkciójú vagy hagyományos életmódot űző parasztgazdaságok. Az előbbieket esetében nem lehet kérdés, hogy a versenyképesség nem pusztán agrárügy. A piacra jutás, a piacszerzés feltételeinek javításából a diplomáciai testületek képviselői, az infrastruktúra fejlesztésének szereplői, de akár az önkormányzatok is tudatosan, összehangoltan veszik ki részüket. A belső és a külső versenyképesség egymást erősítő szempontok. A többi gazdaság esetében nagyobb tere nyílik a környezetet, a vidéki értékeket óvó, a családok jövedelem-paritását megőrző, a piaci zavarokat elhárító konkrét állami és/vagy civil programoknak.

A magyar agrárpolitika, az agrárirányítás – az összes nemzetközi tapasztalat birtokában – sem lehet annyira bölcs, annyira eredményes, hogy *a versenyképességet civil kezdeményezések nélkül garantálja*. A gazdaságok szakosodásában, a biológiai és a műszaki alapok fejlesztésében, valamint a kínálat koncentrálásában, a felvásárlókkal való kapcsolatok szervezésében *minőségi áttörésre van szükség*. Ehhez pedig – az állami bátorítás, ösztönzés, tájékoztatás mellett – főleg civil kurázi, öntevékeny együttműködés kell. A kooperáció, az együtt-tervezés, a koordináció formája kevésbé lényeges. Lehet az gazdakör, kft, TÉSZ, értékesítő szövetkezet, szövetkezetek vállalata, rt. stb. A bizalom helyreállítása, a szabályok betartása, a tárgyalóképeség helyreállítása az, ami elengedhetetlenül fontos. Ha a kínálat koncentrálása eléri a

kritikus méretet (tömeget), akkor teljesülhet a szervezethez való igazi célja:

- a fogyasztói (felvásárlói) igényeknek megfelelő, programozott termelés és
- a kiegyensúlyozottabb vertikális jövedelem-osztozkodás.

Természetesen ehhez sem elegendők a termelői szerveződések. Ehhez termelői kézben lévő, a tárgyalási pozíciót megalapozó infrastruktúra (raktárak, hűtőházak stb.) is szükségeltetik.

Ha – az előbbieket szellemében – előbbre tudunk lépni az értékesítési biztonság növelésében és a termelői jövedelmek gyarapításában, akkor, de csak akkor remélhetjük, hogy versenyképes magyar mezőgazdaság lépi át 2004-ben az EU kapuját.

Kulcsszavak: *agrárpolitika, agribiznisz, EU-csatlakozás, szimuláció, versenyképesség*

IRODALOM

- L'agriculture, la foret et les industries agrialimentaires, 2000, Agreste, Food and Agricultural Policy (Taking Stock for the New Century), USA Department of Agriculture
- Mészáros S., Spitzálszky M., Udovecz G. (2000). Az EU-csatlakozás várható agrárgazdasági hatásai (*Model-*

számítások II.), AKII tanulmány

- Udovecz Gábor (2001). Az agrárgazdaság nemzetgazdasági súlya és fejlesztése, *Gazdálkodás*, **4**. sz.
- Udovecz Gábor (2001). Nemzetközi irányzatok az agrárgazdaságban, *Magyar Mezőgazdaság*, **49**. sz.

